

אז מה קרה למאורקים?

של הגדוד האצ"ל, שהיה לו מה לסדר בתל-אביב. נאמר לי לשמור עליו מכל מישמר, ולהחזיר אותו בערב למחנה, שהפך מחנה-מעצר.

נסענו במכוניתו הקטנה של השלם לתל-אביב. לא היה לי כל חשק לשמש סוחר. הרעיון שחילל קרבי כמוני ישמור על חיילי ישראל, כשוטר על אסיר, הבעית אותי. לכן, בבואנו לתל-אביב, אמרתי לאיש: "הבה נעשה הסכם ג'נטלמני. ניפרד עכשיו, וניפגש כאן בשבוע הבא".

האיש הסכים בשימחה, ואני הלכתי לבקר את ההורים ולחפש חתיכות. בשבוע הבא נפגשנו וחזרנו למחנה. לא ידעתי אם ניצל את היום כדי להיפגש עם ראשי אצ"ל או שעסק בעניינים אחרים. זה גם לא היה איכפת לי.

שכחתי את המקרה, ולא זכרתי גם את האיש. אך דרישת-השלום הפיתאומית החזירה אותי אל היום ההוא. תמונת האיש, כפי שנשמרה בזיכרוני, ותמונתו של שניצור, המתפרסמת לעיתים קרובות גם בשבועון זה, תופפות.

אבל מי חלם ב-1948 על נשיאים של בורסות יהלומים?

ריבה בנהלל

ח"כ עמוס הדר עמד ליד הדלפק של מיוזון הח"כים, וביקש ריבה, הרבה ריבה.

הדר הוא נץ קיצוני מאוד. הוא גם בחור סימפאטי מאוד, וגם איש-נהלל.

שאלתי אותו מדוע הוא משתוקק כל-כך לריבה. הוא לא ידע. אני ידעתי.

בגיל 10 חייתי כחצי שנה בנהלל, אצל מישפחת איכרים בשם לוויט. (כן, אז עוד היו בארץ "איכרים", לא "חקלאים"). כל 75 המישפחות של נהלל, שגרו בבתיים לבנים קטנים ושווים, במעגל מדויק, חיו בעוני שווה.

הם עבדו קשה. מלפני עלות השחר ועד אחרי שקיעת השמש. כולם — האב, האם, הבן משה וגם הבן הקטן זאק (ששאל אותי פעם מה רחוק יותר, טבריה או גרמניה), וגם אני.

האוכל היה מספיק ומזין, אך עני מאוד. היו הרבה ויתרים, ודג'מלוח וחלבה. הלחם היה גדול ועגול, אייפאשר היה לחלום על בשר.

פעם בשבוע, בליל שבת, היתה חגיגה. כל אחד קיבל כנף או שוק של עוף. אחר-כך מוגז תה, וכל אחד קיבל מנה של מין מירקחת. ריבה מתוצרת עצמית, סמכת וטעימה. את התה לגמרי-מצוץ מבעד לקוביות-סוכר. בהזדמנויות חגיגיות שתו גם גביע של יין, אף הוא מתוצרת עצמית. ישבו ודיברו על הראשונים, על ימי הקדחת, על אתם שניספו או ערקו.

קשה לזכור כיום את העוני ששרר בנהלל ובשאר המושבים מסוגו. הריבה היתה באמת מותרות שאין להן שיעור. כל כפית שנכנסה לפה היתה כמתת של ג'ידען. בינתיים חלפו שנים רבות, ונהלל דומה עתה לשכונה של וילות. הבנים הוסיפו קומות, וכך עושים הנכדים, אך נסיגות-הילדות לא נמחקו מלב הוותיקים. בני הדור הראשון, שכבר עברו את גיל ה-70, ושל הדור השני, שעבר את גיל ה-50, התשוקה לריבה נשארה בלב, יחד עם הרבה תשוקות אחרות מסוג זה.

נדמה לי שזוהו מקור התופעה המווררה, שאנו כה מתקשים כיום להבינה. מדוע יש לאיש כמו משה דיין כמיהה כפיתית כזאת?

כסף? מדוע הוא מוכר את עצמו בראיונות-בתשלום. בצורה המעוררת תמיהה כה רבה אצל עיתונאים זרים, שלא כך תיארו לעצמם את הגיבור האגדתי? איש כמו הו, שהפך מזמן עשיר מופלג, מדוע הכסף כה חשוב לו גם עתה?

מה מקור ההסתבכות? כספית המביכה של יצחק רבין — ההסתבכות שהיא מווררה שיבועתיים מפני ש היא כה קטנה ומייתרת? דיין גדל בנהלל, רבין בתל-אביב. שניהם, כמו רוב חבריהם, גדלו בעוני רב, בדוחק יומיומי, כאשר כל גרוש נראה כהוץ-עתק, חלום שלתימושג. אריק שרון

גדל בכפר-מל"ל. סיפר פעם שהלך בכל יום ברגל מן התחנה המרכזית בתל-אביב לגימנסיה גאולה, בקרבת בניין מגרבי, כדי לחסוך את מחיר הנסיעה באוטובוס. (כמה זה היה אז? חצי גרוש?) הייפאל שאיש כזה מנסה לצבור כסף, הנראה לו, מתחת לסף ההכרה, כערכוה לביטחון? הקמפנות והתשוקה לכסף, לארוחות במיסעדות פאר (על חשבון הוולת), לכל התפאורה החיצונית של עושר, הפכה אצלם, לדעתי, לתופעה כפיתית, כריאקציה על מצוקת ילדותם.

בשיא מצוקתה נשבעה סקארלט או'הרה, בחלף עם הרוח: "לעולם לא אהיה עוד רעבה!" נדמה לי כי נדר כזה קיים מתחת לסף ההכרה אצל רבים ממנהיגי המדינה. שגדלו בארץ בתקופה ההיא.

חשוב יותר: הדור השני של יוצאי-המערב נדרשו לוותר על מורשתם התרבותית ה"נחותה" ולאמץ לעצמם מין קאריקטורה מנוונת של התרבות האירופית ה"עליונה". התוצאה היתה הרס הערכים האוטנטיים, פעירת פער בין הורים ובנים, שבירת המיבנה החברתי המסורתי — מבלי שבאו במקומם ערכים אחרים ומיבנה אחר. נוצר חלל ריק. בחלל זה פורחים הפשע, ההפקרות והניזון. ומצד שני — הדור השני של המאורקים החל מאמץ לעצמו את הסטריאוטיפים של האשכנזים — כלפי עצמו, להאמין בנחיתות עדתו ותרבותה. הם עצמם רצו לנטוש את הערכים שלהם, בנסיון-שווא להיות "אשכנזים". הם יצרו לעצמם (או אימצו לעצמם) תדמית עצמית שלילית ביותר, והחלו מתנהגים על פיה. יש בארץ צעירים וצעירות בעלי איכות אנושית גבוהה ומנתי-מישכל מצטיין, המשוכנעים בסתר-ליבם שהם "נחותים". לא פעם הם מסתירים את מוצאם העדתי.

הנסיון לתקן מצב זה על-ידי פיברוק אירועים של "פולקלור", כמו המימונה, מוסיפים חטא על פשע. המימונה, המטופחת על-ידי עסקנים מסוג מסויים, יוצרת תמונה מזויפת לחלוטין של התרבות המערבית, ואך מחזקת את הדימוי הנלעג שדבק בה.

בבוא היום, כאשר ייפתחו הגבולות, וישראלים יוכלו לטייל למאורקו כפי שהם מטיילים כיום למצרים, הם ילמדו להעריך באופן שונה לגמרי את הארץ והתרבות שממנה באו המאורקים לישראל (אגב מתוך להט ציוני טהור, כי איש לא גירש אותם משם).

נדמה לי שתקווה זו היתה צריכה לשמש לבני הדור

המאורקאי הצעיר בארץ תמריץ חזק מאוד לפעול למען השלום. עליהם להבין כי שינאת-הערבים, שדבקו ברבים מהם בדור האחרון, היא חלק מנסיגת-ההתבוללות שלהם בתרבות האשכנזית. שהרי האחוות היהודית-ערבית, שהפכה את תקופת הכיבוש המאורקאי בספרד ל"חור הזהב", היא אחת מסימני-ההכר הבולטים ביותר של המסורת התרבותית המאורקאית — המוסלמית והיהודית כאחת.

היחסים בין הציונות והעדה המערבית היו מורכבים מאוד, ויש בהם הרבה מאוד מזון למחשבה. אין כל טעם ביופס, על-ידי שינוי כפוי של ההיסטוריה בסידרה עמוד האש, כפי שביקשו כמה עסקנים. להיפך, כדאי לחשוף את הפצע, כדי להבריאו.

האסיר שלי

מישהי העבירה לי דרישת-שלום ממר משה שניצור, נשיא בורסת היהלומים. לדבריה, הוא זוכר לי לטובה מעשה שעשיתי בימי פרשת אלטלינה.

לרגע קט התיתי למה כוונתה. חשבתי על היהלומן, וחשבתי על פרשת אלטלינה. ולפתע השמיע הויכרון שלי "קליק".

זה היה ביוני 1948. פלוגת-הג'יפאים שלנו (ימים ספורים לפני שנכתה בתואר "שועלי שימשון") נצטווה לדהור מיד לסרפנד (היא צריפין). כדי לשמור על גדוד של אנשי-אצ"ל.

היה זה גדוד חדש בחטיבה שלנו, גיבעתי, שהורכב בחיפון מיוצאי-אצ"ל. אחרי שאירגנו זה התפרק רשמית עם קום המדינה. עם פרוץ הפרשה שמר עליו גדוד של הפלמ"ח, ששכן אף הוא באותו מחנה. אבל הפלמ"חניקים נשלחו להילחם באטלינה בחוף כפר-יתחקין, ועל כן היטל עלינו לשמש כשומרי הגדוד האצ"ל, שכותר במחנה ונישקו פורק.

סובבנו את המחנה בימים ובלילות בג'יפים שלנו. דאגנו שאיש לא יברח מתוכו. כאשר נערך נסיון של בריחה, בלמנו אותו תוך איום במקלעים שלנו.

באחד הימים נקראתי למס'פא, אריה שפאק, שהיה איש-מכבי. הוטל עלי ללוות את השלם (אם איני טועה)

אחת התוצאות המעציבות ביותר של פרשת אהרון אבור-חצירא היא השפעתה על יחסם של הישראלים ל"מאורקאים". היא מחזקת את כל הסטריאוטיפים השליליים, הקיימים בחברתנו כלפי יוצאי-המערב.

אנשיו של אבור-חצירא עצמם פועלים במלוא המרץ כדי להגדיל את הנזק. הנה צצים כל מיני "מאורקאים" מיקצועיים, ביניהם אנשים שעל גבול העולם התחתון, ומציגים את עצמם כדוברי העדה, וכמגנים על כבודה. עסקני העדה מתייצבים מאחורי השר הנאשם כאילו השתייכותו העדתית חשובה יותר מאשר שאלת חפותו או אשמתו. השר עצמו, ה' נוסע למצרים כדי להשיג תטה על קבר אבי-סבו כ' תעלול של יחסי-ציבור, בודאי אינו תורם לתדמית עדתו.

כל זה מספק דלק ל' מכונית הדיעות הקדומות, הפועלת במלוא המרץ גם בלאו הכי. אפשר לשמוע כיום, בכל עבר ביטויים כמו "נו טוב, מה ציפית? כל המאורקאים העוסקים בפר ליטיקה הם מושחתים. אצי לם זה רגיל". או: "מי הפושעים בארץ? מי הוונות? רק תסתכל עליהם!"

לא פעם אני תוהה מה מקורם של סטריאוטיפים אלה. מדי פעם מוזדמן לי להיפגש באירופה עם מאורקאים — מוסלמים ויהודים — ובכל פעם אני מתפעל מרמתם התרבותית. אתה מוצא אצל המאורקאים המוסלמים רמה של תבונה ותחכום, שאינה נופלת מזו של עמיתיהם הצרפתיים. אבל הם עולים על הצרפתים, מפני שיש בהם, לצד היסודות התרבותיים המערביים, שורשים עמוקים של תרבות עתיקה ואותנטית, חוכמת-חיים ואיכות-חיים, המתבטאת בערכים אנושיים, בנימוס, בצורות-דיבור, בהומור ובפולקלור, הנוסכים עליהם קסם מיוחד. (מכיוון ששמה של הארץ, מע'רב, פירושה מערב, קשה לקרוא לתרבות זו "מערבית", "מאורקו" היא שיבוש אירופאי, שיש לסלקו מן השפה העברית).

מלך מאורקו, חסן ה-2, הוא בעצמו דוגמה חיה לתרבות זו. לפי כל התיאורים של אישים אירופיים, ובמיוחד צרפתיים, חסן הוא אחד השליטים המתוחכמים ביותר בעולם — נבון, אנושי, מתון וצנוע. (ונוסף על שאר המעלות: הוא היה השליט הערבי הראשון שהעז להשמיע באוזני הציבור הערבי את הדיעה שיש להכיר בישראל ולהכניסה לליגה הערבית. זה היה בבירור, ב-1958 — שבע שנים לפני שהחבר אל-בורגיבה השמיע קריאה דומה ביריחו, 19 שנים לפני ביקור אנוור אל-סאדאת בירושלים, זמן קצר לאחר מכן היה חסן נשיא ועידת-השלום הראשונה שהתקיימה בפירנצה, בהשתתפות ערבים וישראלים — כינוס שפוצץ על-פי הוראותיה של גולדה מאיר).

בצורה קצת שונה קיימת תרבות זו גם אצל היהודים המאורקאיים. שאתה פוגש בהם בעולם. אתה מוצא אותם בפורים ובכל מקום — עורכיי-עיתונים ועורכיי-דין, רופאים ומדענים.

והנה, המאורקאים "שלנו" באו מאותה ארץ, מאותה תרבות. אין הם יכולים להיות שונים משאר המאורקאים. אין שום סיבה "טיבעית" באו הנה". או: "הצמרת העירונית דיברה צרפתית והלכה לצרפת, בני עיירות האטלס, שלא דיברו צרפתית, באו לישראל".

ההסבר המקובל הוא ש"העשירים והמשכילים הלכו לצרפת, העניים והסריחניים באו הנה". או: "הצמרת העירונית דיברה צרפתית והלכה לצרפת, בני עיירות האטלס, שלא דיברו צרפתית, באו לישראל".

ההסבר הזה לוקה מבחינה עובדתית. יש בארץ יוצאי אל-דאר אל-בידה (קאזאבלנקה), מאראקש, מקנאס, ריבאט ופאס. רבים מהם דיברו צרפתית, ואם העשירים והמשכילים הלכו לצרפת, משאלת השאלה: מדוע? מדוע לא באו ארצה כעבור זמן-מה? ואם באו הנה, מדוע לא נשארו בארץ?

אין מנוס מן המסקנה שפעלו כאן שני תהליכים מקבילים והרסניים.

מצד אחד — הדחייה. הציונות היתה בעיקרה תנועה אשכנזית. כל מנהיגיה — מהרצל ועד ז'בוטינסקי, מווייצמן ועד אוסישקין, חשבו על המדינה-לעציד כעל מדינה אירופית, מערבית. בעיניהם, תרבות פרישה תרבות אירופית. (היתה דרושה מידה רבה של התנשאות, שלא לאמר חוצפה, לאיש שחי בפלונקס אך בפשמישל לחשוב על עצמו כעל התגלמות התרבות המערבית, ולבזו לנחצי תות התרבותית של איש שחי בפאס או בריבאט — שתי ערים שהיו בעבר בתי-יוצר לתרבות מקורית, ויש בהן גם כיום עליות תרבותיות היכולה להתמודד עם מיטב העולם — אם "תרבות" אינה רק ייצור פצצות גרעיניות, אלא גם מזרר ואיכות-חיים).

העולים ממזרח אירופה השליטו ביישוב ובמדינה את הראייה המעוותת הזאת. במילא, כל מי שלא בא מחוג תרבותי זה — מאורקאים, עיראקים, מצרים, וכמובן גם הערבים הפלסטיניים שנולדו בארץ — נחשב בעיניהם כנחות ללא-תקנה. היתה קיימת אפליה אוטומטית, שהביאה להעדפת אשכנזים על פני "בני עדות המזרח" בכל התחומים — החל בתרבות וכלה בתעסוקה ובקידום.

אבו-חצירא

הדר